

ben? Miért fogadjuk el Adyt csak Góg és Magóg fiának. A Hadak útján, A magyar ugaron, A muszáj-Herkulesként, A Tűz csiholójaként?

„...
Fájó, hogy így vagy, fáj, hogy látlak
A Sors bús uszítottjának.”

Tessék: a kétkedő magamagáról a fentiek mottójaként is szól. Ne hagyjuk magára, vegyük elő ismét, akárhányadszor! Olvassuk a teljes Adyt, hogy megfejthessük minden titkait!...

BERTHA BULCSU

(RÓ)

Ady fiákerjében

Költő barátom, Gyurkovics Tibor képeslapot küldött Párizsból: „Mégis van Európa, nem is gondoltam volna. Corbusier temploma, a francia puha vörösbor, a szőke kurvák a Bois de Boulogne mentén. A világ fővárosa, mert itt már 1793-ban ki merték végezni a királyokat.”

Bois de Boulogne... Merengek a jeladás felett, aztán egy Ady-verset olvasok el újra és újra:

„Befődte lelkemet és Párist
Muzsikás, halk, szomorú este,
Eltévedtünk. A nagy Bois-ban
A kocsim az utat kereste.

— — — — —
Nagy éjszakába mintha hullanánk,
Csoda-világba, végtelenbe,
Új, titkos földre, új időbe,
Új létezésbe, új jelenbe,
Szent árnyak kerengtek előttünk.”

Brontosaurus nagyságú gépek hörögnek az ablakom alatt, tépik a földet, mardos-sák, dühösen beleharapnak újra és újra. „...A nagy Bois-ban a kocsim az utat kereste”. — Igen, a Bois-ban, az utat. A zaj már rég bejött, beköltözött a lakásba, a képekben lakik, könyvekben, Titus Livius hetedik kötetében, onnan ugrik rám minden reggel négy óra harminckor. Vagy csak képzelem, és a zaj már rég bennem lakik, bennünk, a sejtjeinkben, agyunkban? Onnan jön ki a hajszálainkon és a szemünkön át? A fülünkön már rég nem tud. Bois de Boulogne? — Emlékszem erre a parkra diákkoromból, napszámoskoromból. Akkoriban azt hittem, hogy ez egy utca, vagy városnegyed. Egyedül laktam egy ódon, zezugos házban. Valójában sokan laktunk ott, de a tulajdonos, aki a manzárdon kívül a földszinten csak egy szobát és a műtermet tudta megtartani, ritka, nyári vendégnek számított. Az oldalszárnyban egy

mészgyári munkás és a családja lakott; csendes, rendes emberek. A földszint szobáiban (két szoba, konyha) nekünk kellett volna lakni, de csak én laktam ott egyedül. Széthullott a család, s én tizenhattól húszéves koromig egyedül kóborogtam a házban. Szegényen éltem, a gimnáziumot csak úgy tudtam elvégezni, hogy a tanulás mellett állandóan napszámba jártam. Az elhagyatottság és a magány éveiben egy kínai gondolkodó, s egy zseniális, fájdalmas, forrongó, mindent előre megérző magyar költő segítettek élni, élve maradni. Lin Yutang és Ady Endre. Messze eső pontok a térképen, de nem tudom, mi segített akkor többet, a bölcsekedő kínai, vagy a mindent átélő, megszenvedő, versben dühöngő Ady Endre?

A hideg téli éjszakákon, korán elhamvadt tűz mellett kuporogva, tüneményes hangzása volt a Bois de Boulogne-nak és minden szónak, amit Ady leírt. Fény és ígélet hullott a szavaiból: „Új, titkos földre, új időbe, Új létezésbe, új jelenbe...” Ízlelgettem, mérlegeltem minden betűjét. — „Befedte lelkemet és Párist...” — mondta és én megértettem, hogy lényegében azonos valamiről beszél. Ady szemével néztem körül a boulevard-okon, kávéházakban, kiskocsmákban, a Szajna partján. Ott ültem Ady fiákerjében, vele úsztam át Párizson a furcsa kerek gályán, s én is láttam Rothschildék palotáját, a vers betűin át érzékeltem az elérhetetlen pompát, a tüzes fényességet, a szőnyegek, drága képek világát, s a nőket, ahogy különös cipőikben lépdelnek a szőnyegen, s az süllyed velük. És mindez üveg mögött, túl mindenben. Ott álltam a költővel a Gare de l'est-en, vele léptem ki a fényből, s zuhantam a magyar szakadékbba. Megértve, hogy:

*„Ch, az élet nem nagy vigalom
Sehol. De ámulni lehet.
Szép ámulások szent városa,
Páris, Isten veled.”*

Hallottam a halál lovait nagy kertünkön átügetni. Ady azokban az években úgy hatott rám, mint a narkotikum. Fényt, reménységet és kábulatot hozott az életembe. Ha olvastam, nem éreztem, hogy éhes vagyok és szerencsétlen.

Sokan élünk így a földön. Megkapaszzkodunk egy versben, két kicsi szóban, egy jelzőben, hangulatban, mások életében, és megmaradunk. Formát öltenek körülöttnünk a dolgok, értelmessé válik a cselekvés.

Egyedül éltem egy ódon, zezugos házban és Ady-sorokat, Ady-álmokat bámultam végtelen éjszakákon át. A hóviharban kint nyögtek a fák, kísértetek mozogtak a bokrok között, máskor csend volt, csak a ház eresztékei recscentek meg a kék, mozdulatlan fagyban. Magányosan, nyomorultul éltem, de ha eljött az este, Adyval jártam Párizst, és ámultam, mert ámulni akkor is lehetett.

Később erőt is adott Ady, akarni tanított. Az Értől az Óceánig ma is egyik leg-szeretettebb Ady-versem. A bús merészség az én generációmnak sokszor az egyetlen lehetősége volt.

Verseket, sorokat, szavakat hordozunk magunkkal, dugdossuk őket, titkon elővesszük, mint dedányánk vastag jeggyűrűjét, s bámuljuk hogyan csillog, mennyire arany még mindig és mindörökké. De azt hiszem nem mindegy, milyen körülmények között olvastuk először ezeket a verseket, sorokat, szavakat. Nem mindegy, hogy egy szegény fiatalember olvassa Adyt, vagy egy módos, egyetemi tanár, s az sem mindegy, hol. Egy összedűlni vágó vidéki házban más az kasztyikája a Rothschildék Palotájá-nak, mint Horthy Istvánné nőiszalonyjában lehetett. Ezzel a Gyönyörű, Este a Bois-ban című verssel is így vagyok. Másként hallom, mint a kihűlő téli kályhák mellett, pedig a vers nem változott. A szavak aránya sem, minden betűje 24 karátos. Mostanában mégis a Hőkölés népe, a Gémeek az Olimpusz alatt, és a Búcsú a siker-aszonytól című verseit olvasgatom újra és újra.

*„... Jöjjenek a tilinkós álparasztok,
Jöjjenek a nyafogó ifjú-vének,
Jöjjenek a finom kultúrlegények.*

Nem is tudom, hogy mi történt velem,
Hát sokat érne itt a győzelem?"

Elgondolkodtató sorok. Adyval gondolkodni, ámulni, fényben, örömben járni mindig ünnep. Az érettségi szalagomon két Ady sor állt: „Szólít a város, várnak a hegyek, Bús álmaiddal vándorolj tovább...” Vándorolunk, repülünk, fiákerben hajózunk és konflisban, s a Bois de Boulogne mentén bámuljuk a szőke kurvákat, mert Párizs a világ fővárosa. Ez egészen biztos. Vagy azért, mert ott már 1793-ban ki merték végezni a királyokat, vagy azért, mert Ady szerette Párizst, és szent kezével megérintette.

CSÁKÁNY BÉLA

MATEMATIKUS, EGYETEMI TANÁR, JÓZSEF ATTILA TUDOMÁNYEGYETEM

Valóságos csodák

Mióta magamról tudok, mindig csodákat várok. És — *csodák csodája* — sohasem hiába. Nem látványosak ezek a csodák. Távol vannak a Biblia, vagy Stanislaw Lem csodáitól. Valóságosak, racionálisak; mégis váratlanok, nem hétköznapiak. Inkább ahhoz a csodához hasonlók, amellyel egy másik lengyel, Hugo Steinhaus lepte meg egyik könyvének olvasóit: a könyvet kinyitva, csiszolt gyémántra emlékeztető alakú — három kiterjedésű! — papírfigura ugrott fel a lapok közül. Irodalmon kívüli trükk, legjobb esetben avantgard fogás — legyinthes valaki. Közel jár az igazsághoz: Steinhaus könyve nem szépirodalom, hanem matematika. Magam is matematikus vagyok, azért várom az ilyen csodákat, s talán azért figyelek fel rájuk.

A csodának ezt az érzését az irodalom két ellentétes, számomra mégis összetartozó pólusával találkozáva időről időre átélem: egyik a legősibb szómágia, a költészet, a másik a legmaibb gondolatmágia, a science fiction. Harmincegy éve, amikor a gyulai városi könyvtár katalógusát először kezdtem lapozni, titokzatos szókapcsolatok ugrottak fel a lapok közül: *Az utolsó hajók, Amikor az üstökös eljön, Az Illés szekerén, Amikor az alvó felébred, A halottak élén*. Máig is egymáshoz tapadnak tudatomban ezek a könyvcímek, amelyek nyomán feltárult előttem Ady csodája és Wells csodája. Petőfi és Verne Gyula után, József Attila és Karinthy Frigyes előtt, néhány évre Ady Endre és H. G. Wells vette át az uralmat felettem.

A történelmi pillanat mindenben kedvezett Ady hatalomra jutásának. (Wellsnek meg éppen infernális előnye volt: egy évvel voltunk Hiroshima után.) Nem tudtam akkor még pontosan, mit fog jelenteni életemben 1944 őszének az a napsugaras délutánja, amikor a „kövesút” kanyarulatánál megállva órákhosszat bámultam a nyugat felé zúduló, ember irányította, vörös csillagos gépfolyamot. De — visszanevezve úgy látszik — történelmi leckék iránt fogékony fiú voltam. Megértettem az *Üdvözlés a győzőnek* értelmét (a városházi erkélyről szavalták, pár hónappal a front áthaladása után) és azt is sejtettem már, mi az, amit a vármegyeházára felszállt pávák hirdetnek (ez meg a grófi kastély erkélyéről hangzott el 1945 május elsején).

Ezek voltak azok az évek, amikor Ady Endre, a furcsa költő, akit rendhagyó magyarsága, politikai és szerelmi lírája, meg egész élete miatt addig illedelmes dolog volt nem szeretni, tömegek tudatában vált Petőfihez hasonló tűzszlop-költővé.